

دانشگاه امام صادق علیه السلام

دانشکده معارف اسلامی و حقوق

پایان نامه کارشناسی ارشد پیوسته رشته معارف اسلامی و حقوق

گرایش حقوق خصوصی

آثار تغییر جنسیت پس از عقد نکاح در حقوق ایران و فقه امامیه

استاد راهنما

دکتر محمد روشن

استاد مشاور

دکتر سید مصطفی سعادت مصطفوی

دانشجو:

علیرضا ترابی زیارتگاهی

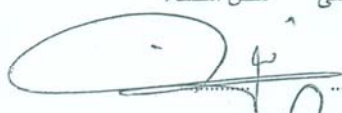

اردیبهشت ۱۳۹۶

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه،
اقتباس و نظایر آنها از این «پایان نامه کارشناسی ارشد»
برای دانشگاه امام صادق «علیه السلام» محفوظ است. نقل
مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

بسم الله الرحمن الرحيم

تأییدیه اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان‌نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیأت داوران نسخه نهایی پایان‌نامه آقای علیرضا ترابی زیارتگاهی با شماره دانشجویی ۸۸۳۲۰۵۵۴۴ با عنوان «آثار تغییر جنسیت پس از عقد نکاح در حقوق ایران و فقه امامیه» را از نظر شکل و محتوایی بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می‌کنند.

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	محل امضاء
(۱) استاد راهنما	دکتر محمد روشن	رئیس	
(۲) استاد مشاور	دکتر سیدسعادت مصطفوی	.....	
(۳) استاد داور	دکتر عاصف حمداللهی	.....	
(۵) نماینده شورای تحصیلات تکمیلی دانشکده			

تقدیم به

پیشگاه حضرت ولی عصر (عج) ارواحنا فداه

با سپاس بیکران از یگانه همسر مهربان و فداکارم که در تک تک مراحل تدوین و نگارش
این اثر همراه و یاورم بود.

چکیده

در چند دهه اخیر دستاوردهای علم پزشکی این امکان را فراهم آورده است تا اشخاص مبتلا به نارسایی های جنسی و حتی افراد سالم بتوانند اقدام به تغییر جنسیت نمایند که جواز یا عدم جواز انجام این عمل و مهم تر از آن آثار مترتب بر آن از مسائل حقوقی بسیار با اهمیت و جدید سال‌های اخیر است.

در حقوق ایران در خصوص تغییر جنسیت و آثار آن مقرر خاصی وجود نداشته و باید به استناد اصل ۱۶۷ قانون اساسی و ماده ۳ قانون آیین دادرسی مدنی، حکم این موضوع را با مراجعه به منابع معتبر فقهی استخراج نمود. از منظر فقه امامیه بر اساس اصولی نظیر براءة، اباحه و ... باید گفت انجام تغییر جنسیت جایز بوده و منعی ندارد.

از مهم ترین آثار تغییر جنسیت بطلان عقد نکاح است، با بطلان عقد نکاح، زوج باید در صورت دخول کل مهریه و در صورت عدم دخول نیمی از مهریه را به زوجه بپردازد. با انجام تغییر جنسیت زوج هم چنان ملزم به پرداخت نفقه خواهد بود اما تکلیف نگه داشتن عده توسط زوجه ساقط خواهد شد. هم چنین مرد دیگر بر فرزندان خود ولایت نخواهد داشت اما حضانت هم چنان مطابق زمان پیش از تغییر جنسیت برای هریک از زوجین مستقر و برقرار است. در خصوص ارث نیز، با انجام تغییر جنسیت، زوجین از یکدیگر ارث نخواهند برد؛ در صورت تغییر جنسیت فرزند، وی بر اساس جنسیت جدید خود از والدین خویش ارث می برد اما در صورت تغییر جنسیت هریک از والدین، ایشان مطابق جنسیت سابق خود از فرزند خویش ارث خواهند برد.

واژگان کلیدی: تغییر جنسیت، عقد نکاح، مهریه، ولایت، ارث.

فهرست مطالب

۱.....	مقدمه
۳.....	اهمیت و هدف تحقیق
۴.....	سئوالات تحقیق
۴.....	فرضیه‌های تحقیق
۵.....	کاربرد تحقیق
۵.....	پیشینه تحقیق
۵.....	روش تحقیق
۵.....	مشکلات تحقیق
۶.....	فصول اصلی تحقیق
۷.....	فصل اول: کلیات و مفاهیم
۸.....	مبحث اول: آشنایی با جنس، جنسیت و انواع اختلالات مرتبط با آن
۹.....	گفتار اول: تعریف و مفهوم جنس و آشنایی با انواع آن
۱۰.....	گفتار دوم: تعریف و مفهوم جنسیت
۱۲.....	گفتار سوم: انواع اختلالات و بیماری‌های جنسیتی
۱۹.....	مبحث دوم: آشنایی با تغییر جنسیت، تاریخچه، آمار، انواع و نحوه انجام آن
۱۹.....	گفتار اول: تعریف و مفهوم تغییر جنسیت
۲۰.....	گفتار دوم: تاریخچه و آمار تغییر جنسیت
۲۷.....	گفتار سوم: انواع تغییر جنسیت در اشخاص
۳۰.....	گفتار چهارم: نحوه انجام تغییر جنسیت
۳۳.....	فصل دوم: مبانی و وضعیت تغییر جنسیت
۳۴.....	مبحث اول: وضعیت تغییر جنسیت در حقوق ایران
۳۶.....	مبحث دوم: وضعیت تغییر جنسیت در فقه امامیه

گفتار اول: جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت در مخنثین ۳۶

گفتار دوم: جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت بمنظور کشف جنسیت ۴۲

گفتار سوم: جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت در افراد سالم و تراجنسیتی ۴۳

۵۸ ..... **مبحث سوم: مبانی و شرایط تغییر جنسیت**

گفتار اول: شرایط تغییر جنسیت در ایران ۵۸

گفتار دوم: لزوم اجازه همسر برای انجام تغییر جنسیت ۶۰

گفتار سوم: وضعیت شناسایی جنسیت جدید ۶۳

۶۸ ..... **فصل سوم: آثار تغییر جنسیت**

۶۹ ..... **مبحث اول: اثر تغییر جنسیت بر عقد نکاح**

گفتار اول: نظریه انفساخ نکاح ۷۱

گفتار دوم: نظریه بطلان نکاح ۷۲

گفتار سوم: نظریه کشف بطلان نکاح ۷۷

۷۸ ..... **مبحث دوم: اثر تغییر جنسیت بر حق ازدواج مجدد**

۷۹ ..... **مبحث سوم: اثر تغییر جنسیت بر مهریه**

گفتار اول: اثر تغییر جنسیت بر مهریه در نکاح دائم ۷۹

گفتار دوم: اثر تغییر جنسیت بر مهریه در نکاح موقت ۸۴

۸۷ ..... **مبحث چهارم: اثر تغییر جنسیت بر نفقه**

گفتار اول: اثر تغییر جنسیت بر نفقه همسر ۸۷

گفتار دوم: اثر تغییر جنسیت بر نفقه فرزندان ۸۹

گفتار سوم: اثر تغییر جنسیت فرزند بر نفقه والدین ۹۱

۹۲ ..... **مبحث پنجم: اثر تغییر جنسیت بر عده**

گفتار اول: اثر تغییر جنسیت زوجه بر عده ۹۲

گفتار دوم: اثر تغییر جنسیت زوج بر عده ۹۳

۹۴ ..... **مبحث ششم: اثر تغییر جنسیت بر ولایت**

گفتار اول: اثر تغییر جنسیت پدر بر ولایت ۹۵

گفتار دوم: اثر تغییر جنسیت مادر بر ولایت ۹۶

۹۷..... **مبحث هفتم: اثر تغییر جنسیت بر حضانت**

گفتار اول: اثر تغییر جنسیت مادر بر حضانت ۹۷

گفتار دوم: اثر تغییر جنسیت پدر بر حضانت ۹۸

۹۹..... **مبحث هشتم: اثر تغییر جنسیت بر هزینه های ازدواج و هدایای نامزدی**

گفتار اول: اثر تغییر جنسیت بر هزینه های ازدواج ۹۹

گفتار دوم: اثر تغییر جنسیت بر هدایای دوران نامزدی ۱۰۱

۱۰۴..... **مبحث نهم: اثر تغییر جنسیت بر ارث**

گفتار اول: اثر تغییر جنسیت بر ارث بردن زوجین از یکدیگر ۱۰۴

گفتار دوم: اثر تغییر جنسیت فرزند بر ارث بردن از والدین ۱۰۸

گفتار سوم: اثر تغییر جنسیت والدین بر ارث بردن از فرزندان ۱۱۰

۱۱۴..... **نتیجه گیری**

۱۱۹..... **منابع و مأخذ**

الف) کتب ۱۱۹

ب) مقالات ۱۲۳

ج) سایت های اینترنتی ۱۲۴

مقدمه

در چند دهه‌ی اخیر پیشرفت علم پزشکی آن‌چنان شتابان شده است که هر روز موضوعات و مسائل حقوقی و فقهی جدیدی را به روی حقوق‌دانان باز می‌کند، یکی از مهم‌ترین مصادیق این مسائل نوظهور و بدیع، بحث تغییر جنسیت است که مراد از آن دگرگونی جنسیت شخص و هویت مرد یا زن به طور کلی می‌باشد. تغییر جنسیت موضوعی است که ابتدا شاهد طرح و رواج آن در غرب و در سال‌های اخیر در ایران و کشورهای عربی هستیم. موضوعی که فارغ از مشروعیت یا عدم مشروعیت و جواز آن، هم اکنون به کرات در ایران و کشورهای همسایه در حال اتفاق است، به طوری که بر اساس یک گزارش ایران پس از تایلدن بالاترین آمار تغییر جنسیت را به خود اختصاص داده است.^۱

از گذشته تاکنون همواره افرادی که با اختلالات جنسی مواجه بوده اند در جوامع مختلف زندگی می‌کرده اند، افرادی که در متون فقهی کم و بیش از آنان با نام خنثی سخن به میان آمده است. این افراد که از نظر پزشکی و روان‌پزشکی در طیف وسیعی قرار گرفته و در دسته‌های تخصصی با نام‌هایی نظیر ترانکسژنرال‌ها، هم‌جنس‌گرایان، مبدل پوش‌ها، دوجنسی‌ها و... با تعاریف خاص خود دسته بندی می‌شوند. دست‌آوردهای جدید علم پزشکی در سال‌های اخیر از یک‌سو با یاری رساندن به این اشخاص موجب شد تا با انجام عمل جراحی تغییر جنسیت بتوانند از بلا تکلیفی و سردرگمی موجود در آن به سر آیند و از سوی دیگر باعث ترغیب سایر افراد جامعه از جمله افراد سالم گردید تا بتوانند با استفاده از این دست‌آوردها با انگیزه های مختلف اقدام به انجام تغییر جنسیت نمایند.

امکان تحقق تغییر جنسیت با اتکا به یافته های علم پزشکی، بیش از هر حوزه دیگر، حوزه علم حقوق و فقه را با رسالت و مأموریتی خطیر و مهم مواجه می‌سازد؛ چراکه جنسیت یکی از مهم‌ترین و محوری‌ترین موضوعاتی است که هر شخص از ابتدای خلقت تا پایان زندگی خود با آن مواجه است و بسیاری از احکام وضعی و تکلیفی در فقه و حقوق، بر اساس جنسیت هر فرد طرح ریزی شده و در واقع قائم به جنسیت شخص است. حال اما با محقق شدن امکان تغییر جنسیت توسط هر شخص، این دو حوزه می‌بایست ابتدا در خصوص جواز یا عدم جواز انجام این عمل توسط افراد مختلف اعم از اشخاص مبتلا به اختلالات

(به نقل از فارس نیوز ۲۵ مهر ۱۳۸۷) www.asriran.com/fa/pages/?cid=04412

جنسی و سالم ابراز نظر نموده و در نهایت در مورد آثار انجام این عمل بر تمامی احکامی که در ارتباط مستقیم با جنسیت شخص است حکم دهند.

کاملاً مشخص است که انجام تغییر جنسیت پس از عقد نکاح و به تعبیر دیگر توسط شخصی که قبلاً ازدواج نموده و دارای همسر می‌باشد موضوعات بیشتری را دست‌خوش تغییر و تأثیر می‌نماید که تنها در ارتباط با شخص تغییر جنسیت داده نبوده و بر حقوق افراد دیگر از جمله همسر و فرزندان تأثیر گذار است، دلیل این امر را نیز باید در این نکته جست‌جو نمود که عقد نکاح مهم‌ترین عقدی است که نوع جنسیت طرفین در آن نقش محوری داشته و بر پایه آن استوار است به همین خاطر با انجام تغییر جنسیت این عقد دست‌خوش تغییر و تحول خواهد گردید.

به تبع تغییر در عقد نکاح و انحلال آن، مسائل و موضوعات دیگر مرتبط با آن از جمله مهریه، نفقه، عده، حق ازدواج، ولایت، حضانت و مسأله ارث نیز تحت تأثیر قرار می‌گیرد؛ با عنایت به این موضوع، مبحث تغییر جنسیت و آثار آن از نظر دسته‌بندی علمی در ذیل مباحث حقوق خانواده گنجانده می‌شود که خود بخشی از موضوعات حقوق خصوصی است.

در حالی که بسیاری از کشورها نظیر ترکیه و آلمان، اقدام به وضع مقررات مخصوصی در زمینه تغییر جنسیت و آثار آن نموده اند، در ایران هیچ‌گونه قانون خاصی در این باره وجود ندارد؛ صرفاً در بند ۱۸ ماده ۴ قانون حمایت خانواده مصوب سال ۱۳۹۱ به این موضوع اشاره شده که رسیدگی به دعوی تغییر جنسیت در صلاحیت دادگاه خانواده است اما در خصوص نفیس تغییر جنسیت و آثار مترتب بر آن صحبتی به میان نیامده است لذا باید به تعبیر حقوقی گفت در واقع قانون‌گذار در مورد این مقوله سکوت نموده است. از آن جایی که هسته تشکیل دهنده حقوق ایران در حقیقت فقه امامیه می‌باشد هیچ مسأله ای را نمی‌توان بدون توجه به فقه بررسی و تحلیل نمود. این موضوع در اصل ۱۶۷ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و ماده ۳ قانون آیین دادرسی مدنی نیز مورد تأکید قرار گرفته است. پرواضح و مسلم است که حتی اگر مفاد قانونی مذکور نیز وجود نداشت، موضوع تغییر جنسیت و آثار آن را باید پیش از آن‌که حقوقی قلمداد نمود، فقهی دانست.

بی شک باتوجه به این‌که امکان تغییر جنسیت در سال‌های اخیر فراهم شده است، در آثار فقهای متأخر در این زمینه مطلبی موجود نمی‌باشد و باید در آثار و استفتائات فقهای معاصر به کنکاش و جست‌وجو در این

باره پرداخت. از لحاظ دسته‌بندی فقهی باید گفت بحث تغییر جنسیت در ذیل باب خاصی از ابواب فقه قابل گنجاندن نبوده و در آثار فقها نیز در جاهای مختلفی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. باتوجه به مطالب بیان شده، با تقسیم بندی این تحقیق به سه فصل بر آن هستیم در فصل اول باتوجه به تفاوت‌های ظریف علمی و تخصصی انواع اختلالات جنسی، با مفهوم شناسی دقیق، بیان تاریخچه و ارائه آمار مختصر و آشنایی با انواع تغییر جنسیت در اشخاص، مفهوم تغییر جنسیت را به درستی تصویر و تبیین نموده، و سپس در فصل بعد با بیان وضعیت تغییر جنسیت در نظام حقوقی ایران و فقه امامیه، جواز یا عدم جواز انجام تغییر جنسیت توسط اشخاص مختلف در معرض انجام این عمل را بررسی نموده و به بیان مبانی و شرایط تغییر جنسیت پردازیم. در نهایت و در فصل سوم که در واقع مهم‌ترین فصل این پژوهش را تشکیل خواهد داد، بر پایه مطالب بیان شده در فصل دوم آثار تغییر جنسیت را پس از ازدواج بر مهم‌ترین موضوعات مرتبط با عقد نکاح از منظر فقه و حقوق به صورت جامع بیان نماییم.

اهمیت و هدف تحقیق

سالانه بیش از ۲۷۰ ایرانی، جنسیت خود را با اخذ مجوز از سازمان پزشکی قانونی تغییر می دهند. بر اساس آمارهای رسمی از سال ۱۳۸۵ تا سال ۱۳۸۹ بیش از ۱۳۶۶ نفر مجوز تغییر جنسیت در ایران را دریافت کرده اند که از میان آنها ۵۶ درصد می خواهند زن شوند و ۴۴ درصد قصد دارند با تغییر جنسیت مرد شوند. آماری که تاکنون از سوی مسئولان پزشکی قانونی در رسانه ها مطرح نشده است و البته پیش از این مسئولان از تغییر جنسیت سالانه ۸۰ نفر در کشور خبر داده بودند در حالی که طبق رسمی ترین آمار موجود کمترین میزان تغییر جنسیت در کشور مربوط به سال ۱۳۸۵ با ۱۷۰ مورد و بیشترین مورد مربوط به سال ۱۳۸۹ با ۳۱۹ مورد بوده است.^۱

با توجه به این موضوع، ضرورت انجام هرگونه پژوهش در خصوص انواع ابعاد مرتبط با بحث تغییر جنسیت اعم از پزشکی، حقوقی، اجتماعی و .. بیش از پیش ملموس می گردد. از سوی دیگر از آنجایی که بسیاری از موضوعاتی که متعلق حقوق هر شخص می باشد بر اساس نوع جنسیت وی مشخص می گردد، ضرورت انجام تحقیق در خصوص زوایای حقوقی نفس انجام تغییر جنسیت و به تبع آن، آثار حقوقی بعدی آن دوچندان است علی الخصوص آن که در خصوص این مبحث نو و بدیع و به تعبیر فقهی مستحدثه، هیچ گونه مقرر قانونی نیز وجود ندارد.

^۱ <http://www.khabaronline.ir/detail/260988/society/health>.

ذکر این نکته ضروری است که تغییر جنسیت، موضوعات حقوقی مختلفی را تحت تأثیر قرار می‌دهد اما با توجه به عنوان این تحقیق که قید پس از عقد نکاح را در بر دارد، بر آن هستیم تا به منظور بررسی جامع‌تر، دقیق‌تر و موثکافانه‌تر صرفاً اثر تغییر جنسیت را بر مهم‌ترین موضوعات مرتبط با عقد نکاح بررسی نماییم.

سئوالات تحقیق

سئوال اصلی

۱. آثار تغییر جنسیت پس از عقد نکاح بر موضوعات مختلف از منظر حقوق ایران و فقه امامیه چیست؟

سئوالات فرعی

۱. پس از تغییر جنسیت، وضعیت عقد نکاح چگونه خواهد بود؟
۲. موضوع مهریه چه سرنوشتی از لحاظ حقوقی خواهد داشت؟ و اصلاً آیا زن مستحق مهر خواهد بود؟
۳. چنانچه مادر یا پدر تغییر جنسیت بدهد ولایت و حضانت کودکان چگونه خواهد بود؟

فرضیه‌های تحقیق

فرضیه اصلی

۱. به نظر می‌رسد تغییر جنسیت پس از عقد نکاح بر موضوعاتی نظیر عقد نکاح، مهریه، ولایت، ارث و ... موثر است که باید حکم هر کدام مطابق اصول کلی حقوق ایران و موازین فقه امامیه استخراج شود.

فرضیه‌های فرعی

۱. به نظر می‌رسد عقد نکاح از زمان تغییر جنسیت باطل خواهد بود.
۲. به نظر می‌رسد علیرغم اختلاف نظر میان فقها و حقوق‌دانان، هر چند عقد نکاح با تغییر جنسیت از بین می‌رود اما به دلیل مقتضای قاعده‌ی استصحاب، مهریه همچنان به ملکیت زوجه باقی خواهد ماند و مستحق دریافت آن خواهد بود.
۳. به نظر می‌رسد عنوان مادر یا پدر پس از تغییر جنسیت همچنان باقی است و به دلیل استصحاب باید گفت ولایت پدر همچنان باقی بوده و درباره‌ی حضانت هم مطابق قوانین مرتبط قانون مدنی تا قبل از تغییر جنسیت عمل شده و تغییری اتفاق نمی‌افتد.

کاربرد تحقیق

نظرات مطرح شده در این تحقیق و نتایج بدست آمده علاوه بر این که راهگشای اشخاص در معرض تغییر جنسیت و تغییر جنسیت داده بوده و به سئوالات متعدد حقوقی ایشان در خصوص جواز یا عدم جواز انجام تغییر جنسیت و آثار آن پاسخ خواهد داد، می تواند در آینده به منظور تدوین قانون و مقررات خاص در این زمینه مورد استفاده واقع شده و به عنوان یک منبع کارآمد و کامل در خصوص صدور رأی در زمینه مسائل مرتبط با تغییر جنسیت به یاری قضات محاکم دادگستری بشتابد.

پیشینه تحقیق

عمده آثار تدوین شده در زمینه تغییر جنسیت صرفاً به بررسی جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت به صورت کلی پرداخته اند. یا آن که موضوعات مرتبط با آثار تغییر جنسیت را به صورت گذرا و مختصر و صرفاً بر اساس رویکرد حقوقی یا فقهی بررسی نموده اند، اما در تحقیق پیشرو کوشش شده است با تکیه کامل بر نظرات فقهای امامیه، علاوه بر بررسی جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت به صورت جامع و کامل، آثار آن نیز به صورت مفصل و با رویکرد فقهی و حقوقی به صورت توأمان مورد بررسی قرار گیرد.

مهم ترین آثار موجود در زمینه تغییر جنسیت، کتاب «تغییر جنسیت از منظر فقه و حقوق» نوشته محمد مهدی کریمی نیا و مقالات «وضعیت تغییر جنسیت» نوشته علیرضا باریکلو، و «احکام و آثار تغییر جنسیت» نوشته یاسر عبدی و فخرالدین آقمشهدی می باشند.

روش تحقیق

روش انجام این تحقیق کتابخانه ای و تحلیلی است که با بررسی نظرات فقهای امامیه و حقوق دانان و در موارد مورد نیاز متخصصان انجام گرفته است.

مشکلات تحقیق

مهم ترین مشکل انجام این تحقیق ریشه در عدم اهتمام و توجه مورد نیاز در بین آحاد مردم، پژوهش گران و مسئولان مربوطه به این موضوع دارد؛ در واقع این مطلب از نوع نگاه خاص اجتماع به انجام عمل جراحی تغییر جنسیت نشئت می گیرد که عمدتاً نگاهی منفی و حتی تحقیر آمیز است. از سوی دیگر شاید از زعم برخی اشخاص، نگارش تحقیق در خصوص این موضوع، کاربردی نداشته و صرفاً جنبه نظری دارد. دلیل

ذکر شده در قالب مشکلاتی هم چون عدم وجود منابع مستقل بیشتر، عدم وجود آمار مستند و رسمی و عدم تمایل اشخاص در معرض انجام تغییر جنسیت یا تغییر جنسیت داده به صحبت و همکاری در خصوص موضوع این تحقیق رخ می نماید.

فصول اصلی تحقیق

تحقیق حاضر در سه فصل به شرح ذیل به رشته تحریر در آمده است:

فصل اول: کلیات و مفاهیم؛ در این فصل کوشش می شود تا خواننده به طور کلی با مفاهیم و موضوعات مطرح در بحث تغییر جنسیت آشنا شود.

فصل دوم: مبانی و وضعیت تغییر جنسیت؛ در این فصل تلاش می گردد تا وضعیت تغییر جنسیت از نظر جواز یا عدم جواز با تکیه بر اصول کلی نظام حقوقی ایران و آراء فقهای امامیه مشخص گردیده و مبانی انجام تغییر جنسیت مشخص شود.

فصل سوم: آثار تغییر جنسیت؛ در این فصل اثر تغییر جنسیت بر عقد نکاح و به تبع آن مهم ترین مباحث حقوق خانواده و مرتبط با عقد نکاح نظیر مهریه، نفقه، عده، ولایت و ... مورد بررسی قرار می گیرد.

فصل اول: کلیات و مفاهیم

در این فصل که تحت عنوان کلیات و مفاهیم نام گذاری شده است خواهیم کوشید تا در ذیل ۲ مبحث به تعریف و توضیح دقیق مفاهیم و واژگان بکار رفته در این تحقیق بپردازیم. بدون تردید آشنایی کامل و تفکیک دقیق بین مفاهیم و واژگان تخصصی که در بحث تغییر جنسیت بکار می‌رود می‌تواند بر استنباط و نتایجی که در فصول بعدی گرفته و بر پایه آن به استدلال خواهیم پرداخت تأثیر مستقیم بگذارد که این موضوع اهمیت بیش از پیش این فصل را نشان می‌دهد. به تعبیر دقیق‌تر می‌توان گفت نکات بیان شده در این فصل در حقیقت به مثابه شالوده‌ای می‌باشد که بر مبنای آن کلیه آثار مرتبط با مبحث تغییر جنسیت استخراج و در نهایت در فصل آخر بیان خواهد گردید.

ذکر این نکته ضروری است که حداکثر کوشش خود را بکار گرفته‌ایم تا از اطاله کلام و پرداختن بیش از مقدار نیاز به مباحث تخصصی پزشکی و روان‌پزشکی صرف، که از منظر فقهی و حقوقی کارآیی خاصی در استنباط و صدور احکام و آثار مرتبط با عنوان این تحقیق را دارا نیست اجتناب نموده و بدنه اصلی تحقیق را به فصل دوم و بالاخص فصل سوم که دربرگیرنده نتایج این تحقیق خواهد بود اختصاص دهیم. همچنین با توجه به سابقه پژوهش در موضوع تغییر جنسیت و آثار موجود در این زمینه، تلاش نموده ایم با رویکردی نوآورانه از نظر شکلی و ماهوی، تقسیم بندی‌های جدید و بدیعی را ارائه نماییم تا فهم مطالب را در عین اختصار آسان‌تر نماید.

مبحث اول: آشنایی با جنس، جنسیت و انواع اختلالات مرتبط با آن

شناسایی دقیق معنای هر واژه و تفکیک وجه تمایز آن با واژه‌هایی که معنای نزدیکی با آن دارند از جمله مهمترین نکاتی است که در هر نوشتار تحقیقی باید به صورت عمیق و دقیق به آن توجه نمود چراکه عدم توجه به این نکته می‌تواند موجب خلط در مباحث و نهایتاً استنباط و نتیجه‌گیری غلط گردد با این توضیح، توجه به تفاوت معنایی و مفهومی دو واژه "جنس" و "جنسیت" در این تحقیق بیش از پیش مشخص می‌گردد، به همین خاطر در این مبحث می‌کوشیم تا ضمن بیان تعریفی درست از هر کدام از واژه‌های مذکور اختلالات مرتبط با جنسیت را که در نهایت می‌تواند موجب تغییر جنسیت از سوی شخص گردد را تشریح نماییم.

گفتار اول: تعریف و مفهوم جنس و آشنایی با انواع آن

استاد دهخدا در لغت نامه خود جنس را اینگونه تعریف نموده است: ((جنس قسمت و گونه از هر چیزی از مردم و جزء آن و آن اعم از نوع است پس ابل (شتر) جنس است از بهایم.))^۱

در المنجد و سایر لغت نامه های عربی نیز تعریفی مشابه آنچه در لغت نامه دهخدا برای جنس بیان شده است آورده اند؛ برای مثال تعریف جنس در المنجد اینچنین است: ((الجنس جمعه اجناس، ماهیه نعم انواعاً متعدده كالحيوانيه في الانسان و الفرس. كل ضرب من الشيء . فالابل مثلاً جنس من نوع البهایم.))^۲ جنس که جمع آن اجناس است عبارت است از ماهیتی که انواع متعددی را شامل می شود، مثلاً حیوانیت به عنوان یک جنس، شامل انسان و اسب می شود؛ نیز جنس عبارت است از: هر نوعی از یک شیء پس شتر مثلاً جنسی از حیوانات است.

از نظر مفهومی مراد از واژه جنس در این تحقیق همان معنای تذکیر و تأنیث و یا به عبارت دیگر نرینگی و مادگی میباشد که در سه نوع جنس مذکر (**Masculine Gender**)، جنس مونث (**Feminine Gender**) و جنس مشترک (**Common Gender**) تقسیم می شود.^۳

از سوی دیگر پزشکان و روانشناسان جنس را در چهار نوع جنس ژنتیکی، جنس هورموناتی، جنس ظاهری و جنس روانشناسانه دسته بندی نموده که توضیح و ملاک تعیین هر یک از آن به شرح ذیل است:^۴

جنس ژنتیکی

راه تشخیص جنس ژنتیکی از طریق نمونه برداری از بزاق دهان اشخاص میباشد به این صورتکه اگر دو کروموزومی که بطور موازی در هسته باخته های زایای شخص قرار گرفته اند هر دو **X** باشند آن شخص مونث بوده و درحالتیکه یکی از آن دو کروموزوم **X** و کروموزوم دیگر **Y** باشد آن شخص مذکر خواهد بود. به این صورت زن و مرد از نظر زیستی و با ملاک گفته شده از یکدیگر متمایز میگردند.

جنس هورموناتی

^۱. www.vajehyab.com

^۲ لوییس معلوف، ۱۳۶۷، المنجد فی اللغة، ص ۱۰۵.

^۳ منوچهر آریان پور، ۱۳۸۷، فرهنگ همراه انگلیسی به فارسی، ص ۲۱۲

^۴ عبدالرسول دیانی، آبان ۱۳۸۰، اصلاح جنسیت، بولتن تولید مثل و نازایی پژوهشکده ابن سینا، شماره ۳۸، ص ۳.

تفاوت جنس مونث و مذکر تا حد زیادی بسته به صفات ثانویه جنسی متفاوت آنان از یکدیگر دارد در این نوع جنس، زن و مرد با توجه به نوع هورمونی که از غده های مربوطه در بدن هر شخص ترشح گردیده و موجب به وجود آمدن صفات ثانویه جنسی میگردند از یکدیگر شناخته می شوند.

جنس ظاهری (آناتومیک)

بر خلاف جنس هورمونال که بر صفات ثانویه جنسی متمرکز است، جنس ظاهری بر صفات اولیه جنسی متمرکز دارد، به این صورت که در این نوع جنس به ظاهر بدن با به تعبیر دیگر آناتومی شخص که در حقیقت همان ارگان های جنسی زنانه و مردانه می باشد توجه شده و معیار تشخیص آن نیز ظاهر فرد است.

جنس روانشناسانه

همانطور که از نام این نوع جنس نیز مشهود است در این نوع جنس به روح و تمایلات شخص توجه می شود به این صورت که فارغ از ملاک های فوق، شخص متناسب با مرد یا زن بودن خود ویژگی های مردانگی و زنانگی بروز داده و با این ویژگی های خاص خود را از جنس مقابل متمایز سازد.

گفتار دوم: تعریف و مفهوم جنسیت

استاد دهخدا در لغت نامه خود جنسیت را این گونه تعریف کرده است:

((جنسیت عبارت است از: حالت و کیفیت جنس))^۱

در فرهنگ فارسی عمید نیز جنسیت این چنین تعریف شده است: ((نر یا ماده بودن))^۲

در حقیقت می توان گفت جنس اشاره به تقسیم زیست شناسی مذکر و مونث دارد و لیکن جنسیت به معنای حالت و ماهیت جنس است که توجه را به تفاوت های ایجاد شده از نظر اجتماعی بین زن و مرد جلب می کند؛ به تعبیر دقیق تر جنسیت شامل رفتارها، نقش ها و اندیشه های اجتماعی است که فرهنگ و ارزش های حاکم بر هر جامعه فارغ از تفاوت های بیولوژیکی برعهده جنس زن و مرد می گذارد.

پس از آشنایی با مفهوم جنسیت، آشنایی با دیگر مفاهیم این حوزه شامل هویت جنسی، میل جنسی و نقش جنسی نیز در این تحقیق ضروری به نظر می رسد که به ترتیب با آن آشنا می شویم:

هویت جنسی^۳

^۱ www.vajehyab.com.

^۲ همان

^۳ گودرزی، فرامرزی، ۱۳۷۷، پزشکی قانونی، ج ۲، ص ۱۲۱۸